
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

УДК 347.77

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.5>

Є. Ф. Бобонич

кандидат юридичних наук,
завідувач сектору науково-правового забезпечення
судово-претензійної діяльності
відділу науково-правового забезпечення
та міжнародного співробітництва
Українського інституту експертизи сортів рослин

О. М. Коморна

заступник завідувача відділу науково-правового
забезпечення та міжнародного співробітництва
Українського інституту експертизи сортів рослин

М. К. Карпич

старший науковий співробітник сектору науково-правового
забезпечення договірної діяльності відділу науково-правового
забезпечення та міжнародного співробітництва
Українського інституту експертизи сортів рослин

СПІЛЬНІ МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТИ РОСЛИН В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу юридичних підстав виникнення спільних прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні. З цією метою автори дають характеристику суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; досліджують структуру прав інтелектуальної власності й підстави виникнення спільних прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; вносять пропозиції щодо змін національного законодавства.

У створенні об'єкта права інтелектуальної власності можуть брати участь декілька осіб, які відповідно до норм загального (Цивільного кодексу України) й спеціального законодавства про окремі об'єкти права інтелектуальної власності можуть набувати спільних прав на такі об'єкти. Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорти рослин є: автор (автори) сорту рослин; роботодавець (замовник) та їх правонаступники, підтримувачі сортів рослин.

На сорти рослин виникають особисті немайнові й майнові права інтелектуальної власності. Виходячи з положень цивільного законодавства України, об'єктом права спільної власності можуть бути тільки майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин. Законодавство України передбачає такі підстави виникнення спільних прав інтелектуальної власності на один сорт рослин: набуття спільних особистих немайнових прав на один сорт рослин у випадках співавторства у створенні сорту; набуття спільних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин в автора (авторів) і роботодавця (замовника), якщо сорт створено автором сорту у зв'язку з виконанням трудового дого-

вору (контракту) чи договору про створення сорту за замовленням; набуття декількома особами спільних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин у порядку спадкування; набуття спільного майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту рослин підтримувачем сорту; набуття спільних майнових прав інтелектуальної власності на один сорт рослин на підставі цивільного договору. Набуття спільних майнових прав інтелектуальної власності слід відрізнити від придбання самостійних майнових прав інтелектуальної власності на один сорт рослин, зокрема в разі придбання декількома ліцензіатами простої ліцензії на один сорт рослин або в разі декількох підтримувачів одного сорту рослин.

Ключові слова: сорт рослин, спільна власність, інтелектуальна власність, правове регулювання, селекційна діяльність.

Постановка проблеми. Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності (ч. 1 ст. 418 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). У створенні об'єкта права інтелектуальної власності можуть брати участь декілька осіб, які, відповідно до норм загального (ЦК України) й спеціального законодавства про окремі об'єкти права інтелектуальної власності, можуть набувати спільних прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Це зумовлює актуальність дослідження та класифікації типових ситуацій виникнення спільних прав на об'єкти права інтелектуальної власності, й зокрема на сорти рослин, в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток досліджень щодо правового регулювання права інтелектуальної власності на селекційні досягнення (сорти рослин) зробили такі вчені, як О.В. Кохановська, Н.С. Кузнецова, О.В. Дзера, С.І. Мельник, Н.Б. Линчак, Н.Б. Якубенко, С.О. Ткачик, Н.В. Лещук, О.В. Захарчук і багато інших.

Метою статті є аналіз юридичних підстав виникнення спільних прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні й внесення пропозицій щодо змін до національного законодавства.

Реалізація вказаної мети **потребує розв'язання таких завдань:** дослідити суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; структуру прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні, підстави виникнення спільних прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; внести пропозиції щодо змін до національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, твор-

чої діяльності (ч. 1 ст. 418 Цивільного кодексу України) [1].

У створенні об'єкта права інтелектуальної власності можуть брати участь декілька осіб, які, відповідно до норм загального (ЦК України) й спеціального законодавства про окремі об'єкти права інтелектуальної власності, можуть набувати спільних прав на такі об'єкти.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорти рослин, відповідно до ст. 3-1 Закону України від 21 квітня 1993 року № 3116-XII «Про охорону прав на сорти рослин» (далі – Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»)), є: автор (автори) сорту рослин; інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин за договором чи законом.

Автором сорту є фізична особа, яка безпосередньо вивела й поліпшила сорт (ст. 1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»), яка творчою працею створила результат інтелектуальної діяльності. Не визнаються авторами сорту громадяни, які не внесли особистого творчого вкладу в його створення, в тому числі такі, що надавали автору тільки технічне, консультаційне, організаційне чи матеріальне сприяння чи допомогу, чи сприяли оформленню прав на такий результат чи його використання, а також громадяни, що здійснювали контроль за виконанням відповідних робіт.

Автору сорту рослин належить право авторства, право на ім'я та інші особисті немайнові права, які є невідчужуваними та охороняються безстроково (ст. 37 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»). Відмова від цих прав є нікчемною (ст. 423 ЦК України).

З тексту диспозиції ст. 3-1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»

впливає, що володільцем (володільцями) особистих немайнових прав на сорт рослин можуть бути лише автори сорту. Усі інші особи можуть набувати майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин.

Суб'єктом права інтелектуальної власності на сорти рослин також є роботодавець (замовник) автора – юридичні й фізичні особи. Так, якщо сорт створено автором сорту у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) чи договору про створення сорту за замовленням, то в разі якщо трудовим договором (контрактом) чи договором про створення сорту за замовленням між роботодавцем (замовником) та автором сорту не передбачено інше, право на подання заявки на сорт належить автору сорту й роботодавцю (замовнику) спільно (ст. 17 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»).

Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорти рослин також можуть бути правонаступники (спадкоємці) автора або роботодавця (замовника): відповідно до ст. 18 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» право на подання заявки на сорт рослин має, відповідно, правонаступник (спадкоємець) автора або роботодавця (замовника).

Крім цього, суб'єктом права інтелектуальної власності на сорт рослин також визнається підтримувач сорту рослин. Відповідно до ст. 19-1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», будь-яка особа може подати заявку на набуття майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту, віднесеного до загальновідомих, без набуття майнових прав інтелектуальної власності на такий сорт, засвідчених патентом. Власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту – особа, якій належить упродовж визначеного цим Законом строку й засвідчене свідоцтвом про державну реєстрацію сорту майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин (ст. 1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»).

Відповідно до ст. 10 зазначеного Закону на сорти рослин виникають інтелектуальні права, що містять:

1) особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорти рослин;

2) майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин.

Слід враховувати, що на відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» передбачає поділ майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин на два види:

а) власне майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин;

б) майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин.

Вищезазначене «роздвоєння» майнових прав на сорти рослин зумовлено нестійкістю в часі цього об'єкта інтелектуальної власності, який, на відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, постійно потребує селекційної підтримки. У зв'язку із цим, підтримувачі сортів рослин, які вносять свій суттєвий вклад в існування та життєздатність таких об'єктів права інтелектуальної власності, набувають майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту, яке є відмінним від інших майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин, що належать володільцю патенту на сорт рослин.

Охоронюваним документом, що засвідчує особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, є свідоцтво про авторство на сорт рослин. Про майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин свідчить патент на сорт рослин. Про майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин свідчить свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин (ч. ч. 2, 3, 4 ст. 10 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»).

Інтелектуальні права на сорт рослин не залежать від права власності на матеріальний носій, в якому виражений такий результат інтелектуальної діяльності. Перехід права власності на матеріальний носій не тягне за собою перехід або надання інтелектуальних прав на результат інтелектуальної діяльності, що виражений у цьому матеріальному носії (ст. 419 ЦК України).

Розв'язуючи питання класифікації підстав виникнення спільних прав на сорти рослин в Україні, слід визначитись про можливість позначення цих прав терміном «спільна інтелектуальна власність на сорти рослин».

Річ у тому, що відповідно до ст. ст. 316, 317 ЦК України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб, змістом якого є права власника володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права й обов'язки. Майнові права є неспоживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами (ст. 190 ЦК України).

Главою 26 «Право спільної власності» ЦК України передбачено, що майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно). Майно може належати особам на праві спільної часткової (з визначенням часток кожного зі співвласників у праві власності) або на праві спільної сумісної власності (без визначення часток кожного зі співвласників у праві власності).

А отже, об'єктом права спільної власності можуть бути тільки майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин. Спільні особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть бути об'єктом спільної власності. У таких випадках слід вести мову не про спільну інтелектуальну власність, а про спільність особистих немайнових прав інтелектуальної власності декількох осіб на один сорт рослин.

Перейдемо до безпосереднього розгляду юридичних підстав виникнення спільних прав інтелектуальної власності декількох осіб на один сорт рослин:

1. Законодавство України у сфері інтелектуальної власності допускає можливість набуття спільних особистих немайнових прав на один сорт рослин у випадках співавторства у створенні сорту. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», якщо сорт створили спільно кілька авторів, вони мають право на подання спільної заявки, якщо інше не передбачено договором між ними. Відмова одного чи кількох авторів від здійснення права на подання заявки не припиняє такого права в решти співавторів сорту. Здійснення особистих прав інтелектуальної власності, що належать декільком авторам, може здійснюватися

за договором між ними. У разі відсутності такого договору особисті немайнові права інтелектуальної власності, які належать кільком авторам, здійснюються спільно (ст. 428 ЦК України).

2. Якщо сорт створено автором сорту у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) чи договору про створення сорту за замовленням, то автор (автори) й роботодавець (замовник) можуть набути спільні майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин. Особисті немайнові права на сорт рослин належатимуть тільки автору (авторам) сорту (ст. 3-1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»).

Здійснення майнових прав інтелектуальної власності, що належать автору (авторам) і роботодавцю (замовнику), здійснюється за договором між ними. У разі відсутності такого договору майнові права інтелектуальної власності, які належать кільком особам, здійснюються спільно (ст. 428 ЦК України).

3. У разі смерті автора його спадкоємці можуть спільно набути майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин. Особисті немайнові права на сорт рослин у спадщину не передаються та не успадковуються. Здійснення спільних майнових прав інтелектуальної власності, що належать декільком спадкоємцям автора, здійснюється за договором між ними. У разі відсутності такого договору майнові права інтелектуальної власності, які належать кільком особам, здійснюються спільно (ст. 428 ЦК України).

4. Відповідно до ст. 19-1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»), декілька осіб можуть подати спільну заявку на набуття майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту, віднесеного до загальновідомих, без набуття майнових прав інтелектуальної власності на такий сорт, засвідчених патентом. У такому випадку заявники набувають спільне майнове право на поширення сорту рослин, розпорядження яким також врегульоване ст. 428 ЦК України.

5. Спільні майнові права інтелектуальної власності на один сорт рослин можуть виникати в декількох осіб на підставі їх спільного придбання в попереднього володільця (володільців).

ЦК України й Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» передбачають дві основні моделі розпорядження володільцем своїми майновими правами на сорти рослин: договір про відчуження виключних майнових прав на сорт рослин; ліцензійний договір (ст. 40 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»).

По договору про відчуження майнового права на сорт рослин одна сторона (правоволоділець) передає або зобов'язується передати належне їй виключне право на сорт рослин іншій стороні (набувачу). Таким чином, за договором про відчуження виключні права повністю вилучаються в попереднього правоволоділця. За ліцензійним договором одна сторона – правоволоділець виключних прав на результат інтелектуальної діяльності (ліцензіар) надає або зобов'язується надати іншій стороні (ліцензіату) право користування таким результатом у передбачених договором межах.

На відміну від договору про відчуження виключних прав укладення ліцензійного договору не тягне перехід виключних прав до ліцензіата. Ліцензіат може використовувати сорт рослин у межах тих прав і тими способами, які передбачені ліцензійним договором. Право використання сорту, прямо не вказане в ліцензійному договорі, не вважається наданим ліцензіату.

Водночас випадки, за умови яких виникають спільні майнові права інтелектуальної власності на один сорт рослин, слід відрізняти від ситуацій, коли декілька осіб набувають самостійних майнових прав інтелектуальної власності на один сорт рослин. Такі ситуації можливі, наприклад, коли декілька ліцензіатів придбають у володілця патенту невиключну (просту) ліцензію на один сорт рослин; або є декілька підтримувачів одного сорту рослин.

Бажано, щоб ці випадки виникнення спільних / самостійних прав інтелектуальної власності на сорти рослин були деталізовані на рівні загального спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Висновки і пропозиції. У створенні об'єкта права інтелектуальної власності можуть брати участь декілька осіб, які, відповідно до норм загального (ЦК

України) й спеціального законодавства про окремі об'єкти права інтелектуальної власності, можуть набувати спільних прав на такі об'єкти.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорти рослин, відповідно до ЦК України й Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» є: автор (автори) сорту рослин; роботодавець (замовник) та їх правонаступники, підтримувачі сортів рослин.

На сорти рослин виникають:

1) особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорти рослин;

2) майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин, які поділяються на два види:

а) власне майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин;

б) майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин.

Оскільки відповідно до ст. ст. 316, 317 ЦК України правом власності є право особи на річ (майно, майнові права), об'єктом права спільної власності можуть бути тільки майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин. Щодо особистих немайнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин, слід вести мову не про спільну інтелектуальну власність, а про спільність особистих немайнових прав інтелектуальної власності декількох осіб на один об'єкт – сорт рослин.

Законодавство України передбачає такі підстави виникнення спільних прав інтелектуальної власності декількох осіб на один сорт рослин:

1. Набуття спільних особистих немайнових прав на один сорт рослин у випадках співавторства у створенні сорту.

2. Набуття спільних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин в автора (авторів) і роботодавця (замовника), якщо сорт створено автором сорту у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) чи договору про створення сорту за замовленням.

3. Набуття декількома особами майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин за умови спадкування.

4. Набуття спільного майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту рослин підтримувачем сорту.

5. Набуття спільних майнових прав інтелектуальної власності на один сорт рослин на підставі цивільного договору.

Водночас випадки, за умови яких виникають спільні майнові права інтелектуальної власності на один сорт рослин, слід відрізнити від ситуацій, коли декілька осіб набувають самостійних майнових прав інтелектуальної власності на один сорт рослин. Такі ситуації можливі, наприклад, коли декілька ліцензіатів придбають у володільця патенту

невиключну (просту) ліцензію на один сорт рослин; або є декілька підтримувачів одного сорту рослин.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
2. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 17 січня 2002 р. № 2986 / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 23. Ст. 163.

Bobonych E., Komorna O., Karpuch M. Joint property rights of intellectual property on plant varieties in Ukraine

The article is devoted to the analysis of the legal grounds for the emergence of joint intellectual property rights to plant varieties in Ukraine. To this end, the authors describe the subjects of intellectual property rights to plant varieties in Ukraine; investigate the structure of intellectual property rights and the grounds for the emergence of joint intellectual property rights for plant varieties in Ukraine; make proposals for changes in national legislation.

The creation of an object of intellectual property rights may involve several persons who, in accordance with the general (CK of Ukraine) and special legislation on individual objects of intellectual property rights, may acquire joint rights to such objects. The subjects of intellectual property rights to plant varieties are: the author (authors) of the plant variety; employer (customer) and their successors, supported plant varieties.

Personal non-property and property intellectual property rights arise for plant varieties. Based on the provisions of the civil legislation of Ukraine, the object of the right of joint ownership can only be intellectual property rights to plant varieties.

Personal non-property and property intellectual property rights arise for plant varieties. Based on the provisions of the civil legislation of Ukraine, the object of the right of joint ownership can only be intellectual property rights to plant varieties. The legislation of Ukraine provides for the following grounds for the emergence of joint intellectual property rights for one plant variety: acquisition of joint personal non-property rights for one plant variety in cases of co-authorship in the creation of a variety; acquisition of joint intellectual property rights to a plant variety from the author (authors) and the employer (customer), if the variety was created by the author of the variety in connection with the implementation of an employment agreement (contract) or contract for the creation of a variety to order; acquisition by several persons of joint property rights of intellectual property for a plant variety by way of inheritance; acquisition of joint intellectual property rights for the distribution of a plant variety by a variety supporter; acquisition of joint intellectual property rights for one variety of plants on the basis of a civil agreement. Acquisition of joint intellectual property rights should be distinguished from the acquisition of independent intellectual property rights for one plant variety, in particular, in the case of acquisition by several licensees of a simple license for one plant variety; or in the case of several supporters of the same variety of plants.

Key words: *plant variety, joint property, intellectual property, legal regulation, breeding activities.*